

продлить его, сделав бессмертными мгновения смысла, толкала человека на все более изощренные способы выражения. Так формировалось символическое пространство, символическая среда обитания Человека, определяемая нами как культура. Важнейшие моменты человеческой жизни (рождение, инициация, смерть) издревле переживались коллективно. А коллективное переживание и соучастие превращали (и ныне превращают) симулякр в символ – развернутый знак мгновенного состояния, способный ввергать в смысл. Такой ракурс представляет процесс симуляции как неустанное оживление симулякра, посредством переживания бытия в его непосредственности, а сам симулякр как свидетельство и инструмент постижения вечно ускользающего бытия.

Таким образом, проведенный анализ показывает, что исторические истоки «симулякризации» находятся в социальной сфере. Сформировавшееся техногенное общество, в котором центральную роль играют сложные технологии, изобретенные и применяемые человеком, опосредуют изменения материальной природы, создают мир символов, знаков, моделей и образов.

Также мы видим принципиальное различие между подлинной и симулятивной реальностью в том, что при вхождении в условное пространство компьютерной реальности, человек практически не имеет возможности отличить реальный мир от мира виртуального, так как виртуальный обладает высокой степенью достоверности. Интернет представляет собой сильное оружие против всякого рода информационных блокад, он же, таит в себе опасности замещения реальности иллюзорным миром.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бодрийяр Ж. Система вещей. – М., 1999.
2. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция. – М., 2002.
3. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. – М.: Добросвет, 2000.
4. Мамардашвили М.К. Беседы о мышлении // Мысль изреченная... – М., 1991.
5. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. – М.: Издательство ЛКИ, 2008.
6. Жижек С. Возвышенный объект идеологии. – М., 1999.
7. Клоссовски П. О симулякре в сообщении Жоржа Батая // Комментарии. – 1994. – № 3.
8. Ницше Ф. Человеческое, слишком человеческое // Сочинения. В 2х томах. Т.1. – М.: Мысль, 1990.
9. Танатография Эроса. – СПб., 1994.
10. Юнг К.Г. Архетип и символ / Сост. и вступ. ст. А.М. Руткевича. – М.: Ренессанс, 1991. – 304 с.
11. Емелин В. Виртуальная реальность и симулякры // <http://emeline.narod.ru/virtual.htm>.
12. Туманова О. Долго ли живут симулякры: темпоральный регистр российской модернизации // Логос. – 2004. – № 5 (44). – С. 191–200.
13. Кагель М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУВШЭ, 2000.
14. Розин В.М. Виртуальные реальности: природа и область переименования // Социально-политический журнал: социально-гуманитарные знания. – М., 1997. – № 6. – С. 183–199.
15. Делез Ж. Платон и симулякр. // Интенциональность и текстуальность. – Томск, 1998.
16. Кассирер Э. Философия символических форм. Т.3. Феноменология познания. – М.; СПб., 2002.

УДК 343.1

ПРИСЯЖНІ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ: МОЖЛИВОСТІ ВПЛИВУ НА ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ

К.В. Джсун, О.Б. Максименко

Резюме. У даній статті досліджено можливості впливу на роботу присяжних та вироблено рекомендації щодо їх усунення. Проаналізовано зарубіжний досвід з вирішення цих питань. Винесено пропозиції щодо можливих шляхів подолання впливу на присяжних з урахуванням зарубіжного досвіду.

Ключові слова: суд присяжних, присяжні, вплив, гарантії, механізм захисту.

Конституція України у ч. 4 ст. 124 закріплює положення про те, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних, а у ч.1 ст.127, що правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом

випадках, народні засідателі і присяжні [1]. Безперечно, ні у кого не викликає сумніву твердження про те, що безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя є однією з гарантій існування демократичної правової держави. Водночас, участь представників громадськості напряму пов'язана з дією засади гласності кримінального судочинства.

У новому Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), який було прийнято 13 квітня 2012 року, у ч.3 ст.31 передбачено, що кримінальне провадження у суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних [2]. Таким чином, законодавець передбачає можливість участі присяжних у справах, що мають велике громадське значення. Провадженню в суді присяжних присвячено §2 глави 30 нового КПК України, але ці норми визначають якісь окремі стадії діяльності присяжних, а багато важливих моментів взагалі не враховують. Так, не зрозуміло у якій формі присяжні будуть приймати рішення та яким чином буде здійснюватися їх захист для того, щоб вони найкращим чином виконали свій головний обов'язок – винести об'єктивне та неупереджене рішення по справі. Саме цим і обумовлена актуальність даної теми.

Метою цієї статті є дослідження і аналіз можливостей впливу, що не враховані новим КПК, на суд присяжних та винесення рекомендацій по їх усуненню із застосуванням зарубіжного досвіду.

Загалом, інститут присяжних в українському законодавстві не є новим явищем, але детальної регламентації в жодному нормативно-правовому акті він так і не отримав. Можливо саме цим пояснюється інтерес з боку дослідників до цієї теми. Окремі питання було висвітлено в дослідженнях В.М. Тертишника, В.М. Тернавської, А. Гринишина, В.М. Щерби, Ю. Грошевого, О. Славського, Б. Футея та інших.

Звичайно, введення цього інституту має велике суспільне значення, зокрема, на думку Олександра Славського, суд присяжних, крім забезпечення участі громадян у винесенні рішень, також:

- 1) унеможливило зговір суду з правоохоронними органами заради необхідного вироку;
- 2) зменшує вплив системи обліку і звітності (так звана «палочна система»);
- 3) зменшує (чи навіть унеможливило) залежність вироку та покарання від тривалості утримання в слідчому ізоляторі;
- 4) дає більше сподівань обвинуваченому на виправдувальний вирок [3].

З цією думкою важко не погодитись, тому що залучення звичайних людей до розгляду і вирішення кримінальних справ, дійсно, повинно вдосконалити діючу систему правосуддя, а також підняти авторитет судової влади в суспільстві.

Та незважаючи на явні покращення кримінального процесу в зв'язку з появою інституту присяжних у Кримінальному процесуальному кодексі, вже зараз, якщо проаналізувати його статті та порівняти з законодавством зарубіжних країн, можна передбачити які проблеми виникнуть на практиці.

Так, вже з самого початку не зрозуміло – як саме повинен формуватися список народних засідателів? Статті нового КПК містять норму лише про виклик присяжних (ст. 365), в якій зазначається, що, особи які будуть залучені, як присяжні визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних. На цьому регулювання щодо формування списку за КПК закінчується, але за відповідями він відсилає до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Ст. 58-1 вищезазначеного Закону закріплює, що для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідної місцевої ради, що формує і затверджує у кількості, зазначеній

у поданні, список громадян, які постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду, відповідають вимогам передбаченим Законом і дали згоду бути присяжними [4]. Тільки з цього положення, ми вже бачимо, ким формується список і те, що все це відбувається на добровільній основі. Але Закон не уточнює, як саме ці добровольці, повинні заявити про свою згоду, а також, на яких критеріях буде проводитися добір, якщо таких осіб буде значно більше необхідної кількості.

Проте є загроза того, що буде зовсім протилежна ситуація. Тобто низькій рівень правової культури громадян України, небажання приймати участь у справах владних органів, а ще й вірогідність загрози для присяжного у зв'язку з його діяльністю з боку обвинуваченого, або його родичів чи близьких, призведе до того, що присяжних будуть обирати дуже довго і розгляд справи буде затягуватися. І як наслідок, буде порушуватися одна з основних засад кримінального судочинства – розумність строків. Отже, це питання залишається відкритим.

Також, як і у попередній ситуації, Кримінальний процесуальний кодекс не містить відомостей про те, хто саме вноситься до списку присяжних і може бути викликаний до суду як присяжний, але знову таки для пошуку відповідей на ці питання, відсилає до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Закон у ст. 59 визначає, що народним засідателем, присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території України. У цій же статті містяться і обмеження щодо тих громадян, яких не можна включати до списку присяжних. Аналізуючи це положення, можна зрозуміти, що вимоги щодо наявності у таких громадян певної юридичної підготовки, або вищої освіти не ставляться взагалі, хоча це було б доцільним.

В.М. Тертишник, з цього приводу, слушно зазначає, що пропонувати неосвіченим в юриспруденції людям голосувати по чисто юридичним проблемам, по суті дискредитувати саму ідею суду присяжних [5, с. 276]. За таких обставин необхідно передбачити певний механізм, який би захистив присяжних від винесення хибного рішення, внаслідок того, що у них немає спеціального знання. Тим паче, що кількість присяжних, за новим КПК України, складає лише три особи, у цьому випадку вплив двох професійних суддів, що також включені до складу суду присяжних, є неминучим й існує загроза того, що фактично рішення прийматимуть судді, а присяжні просто будуть підтримувати їх сторону.

Для порівняння, якщо звернутися до зарубіжного досвіду, можна побачити різний чисельний склад цього інституту, так, Кримінально-процесуальний кодекс Російської Федерації у ст. 328 визначає склад колегії присяжних засідателів у кількості – 12 осіб [6], Французький кримінально-процесуальний кодекс у ст. 296 визначає, що журі, яке вирішує справу, утворюється у складі 9 присяжних [7], за Кримінально-процесуальним кодексом Республіки Казахстан (ст. 58) кількість присяжних засідателів повинна дорівнювати десяти [8]. Тому, зовсім не зрозуміло, чому наш законодавець пішов саме таким шляхом, а якщо і пішов чому не передбачив певні особливі вимоги до кандидатів у присяжні, які б зменшували вплив на них з боку професіоналів, або не створив особливих гарантій захисту від такого впливу.

Таким механізмом міг би бути вердикт, винесення якого, є важливим етапом діяльності суду присяжних. Вердикт (франц. verdict – вирок, від латинського veredictum, дослівно означає «вірне, правильно сказане») по суті, є узагальненим висновком журі присяжних щодо постановлених перед ними запитань [9, с. 417]. Таким чином, вердикт – є певною гарантією самостійності присяжних та певною протидією від впливу професіонального суддівського корпусу. Для вирішення цього питання можна звернутися до досвіду Російської Федерації, у якій суд присяжних реально діє з 1993 р. і у зв'язку з цим, напрацьовано достатньо практики, внаслідок чого деякі прогалини і проблеми, пов'язані з діяльністю присяжних, вже врегульовано на

законодавчому рівні. Так, наприклад, Кримінально-процесуальним кодексом Російської Федерації у ст. 5 передбачено, що вердикт – це рішення про винуватість чи невинуватість підсудного, винесене колегією присяжних засідателів. Для винесення якого, колегія присяжних засідателів видаляється до нарадчої кімнати, присутність у якій сторонніх осіб не допускається [6]. Отже, ця норма захищає присяжних від впливу з боку суддів та покладає на них значну відповідальність за прийняте рішення.

За КПК України ж, фактично, ніякого самостійного рішення (вердикту) присяжні, не приймають, а отже – практично не відповідають ні за долю справи, ні за свої рішення. Пропонуючи ж їм спільно з суддями вирішувати всі питання судочинства законодавець торує шлях до колективної безвідповідальності як самих присяжних, так і суддів-професіоналів, котрі, за таких умов, свої помилки і зловживання можуть «списувати» на недосвідчених присяжних. Такі присяжні можуть легко стати ширмою судового безглуздя [5, 276]. Таким чином, і це питання потребує нагального вирішення.

Ще одним цікавим моментом у Кримінальному процесуальному кодексі є порядок наради і голосування в суді присяжних (ст.391), зокрема, зміст питань, що виносяться на обговорення головуючим. Їх перелік міститься у ст. 368 КПК тобто, перед присяжними ставляться ті самі питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку. Звичайно, це вірно, але чомусь не виділяються першочергові питання на які необхідно дати відповіді і не передбачено те, що особа, у якої немає спеціальної юридичної підготовки може не повністю зрозуміти суть поставленого питання. Наприклад, як особа без спеціальних знань, може встановити чи містить діяння склад кримінального правопорушення, а потім ще визначити статтю, за якою передбачено відповідальність за нього? Знову ж таки, встановлення цих фактів, фактично, перекладено на суддів, а присяжні лише зможуть погодитися чи не погодитися з їх думкою. І чомусь, видається, що суперечити думці професіональних суддів охочих знайдеться не дуже багато.

Вирішення цієї проблеми можна віднайти в законодавстві інших країн. Наприклад, у Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Казахстан, у якій суд присяжних діє майже шість років, з цього питання передбачено окрему статтю, яка так і називається – зміст питань, що підлягають вирішенню судом за участю присяжних засідателів (ст. 566). У ній закріплено, що за кожним з діянь, у вчиненні яких обвинувачується підсудний, ставиться три основні питання:

- 1) чи доведено, що діяння мало місце;
- 2) чи доведено, що це діяння вчинив підсудний;
- 3) чи винен підсудний у вчиненні цього діяння.

Ще враховується, що у разі потреби можуть ставитися й інші питання [8]. Проте формулювання цих питань є зрозумілим для пересічного громадянина.

За КПК Російської Федерації також передбачено окрему статтю (ст. 399), яка містить схожі положення, але ще у ній прямо зазначається, що не можуть ставитися окремо або у складі інших питань, що вимагають від присяжних засідателів юридичної кваліфікації статусу підсудного (про його судимість, про факт визнання його особливо небезпечним рецидивістом), а також інші питання, що потребують власне юридичної оцінки при винесенні присяжними засідателями свого вердикту. І закріплено, що питання, ставляться у зрозумілих засідателям формулюваннях [6].

Тому, доцільним було б і в нашому законодавстві передбачити таку норму, яка б прямо урегульовувала зміст питань, що виносяться на розгляд присяжних, та урівнювала можливості всіх осіб, що входять до складу суду присяжних, при прийнятті ними тих чи інших рішень.

Також відкритим залишається питання, щодо недопустимості незаконного впливу на присяжного. Ст. 389 Кримінального процесуального кодексу передбачає, що прокурору, обвинуваченому, потерпілому та іншим учасникам кримінального

провадження протягом усього судового розгляду забороняється спілкуватися з присяжними інакше, ніж у порядку, передбаченому цим Кодексом. Але для захисту присяжних від незаконного впливу цього видається недостатньо, необхідно передбачити спеціальний механізм, який би виключав можливість впливу на суд присяжних, навіть, з боку близьких або родичів, як потерпілого так і обвинуваченого.

Отже, введення такого інституту як суд присяжних і певна регламентація основних положень стосовно нього у новому Кримінальному процесуальному кодексі є прогресивною зміною, адже по суті, наявність присяжних обмежує можливості суду щодо зловживання владою, зменшує тиск на суд, а також безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя повинна зміцнити довіру народу до суду. Проте дієвість присяжних буде перевірена часом. На даний момент, законодавець ще не повністю врахував основні положення стосовно цього інституту і лише частково виключив можливість різного роду впливу на присяжних. Тому вважається за потрібне, враховуючи зарубіжний досвід з регулювання цього питання, удосконалити порядок формування складу присяжних, зміцнити гарантії їх діяльності, а також передбачити механізми, які би виключали можливість впливу на них з боку професіональних суддів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651–VI // Голос України. – 2012. – № 90–91.
3. Славський О. Новий Кримінальний Кодекс. Суд присяжних дає надію але без гарантій / ТЕКСТИ.ORG.UA. – 2012. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/35779/?a_srt=2
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41, / № 41-42; № 43; № 44-45 / Ст. 529.
5. Тертишник В. Суд присяжних: ростки і суть ідеї та мімікрія при реформуванні кримінального судочинства України / В. Тертишник // Право України. – 2012. – № 7. – С. 274–279.
6. Уголовно-процесуальний кодекс Российской Федерации: федер. закон Российской Федерации от 18 декабря 2001 г. N 174-ФЗ. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.rg.ru/2001/12/22/upk-dok.html
7. Французский уголовно-процесуальный кодекс от 23 декабря 1958 года– [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://constitutionallaw.ru/?p=910>
8. Уголовно-процесуальный кодекс Республики Казахстан от 13.12.1997 N 206-I– [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.zakon.kz/211945-ugolovno-processualnyjj-kodeks-rk-2011.html>
9. Гринишин А. Вердикт присяжних засідателів та його наслідки / А. Гринишин // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2010. – Вип. 51. – С. 417–422.

УДК 347.426.6

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

О.С. Діденко, О.Г. Турченко

Резюме. У даному дослідженні визначені особливості відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями судових та правоохоронних органів. Специфіка правовідносин, пов'язаних з відшкодуванням шкоди обумовлена тим, що незаконні дії вищезазначених органів реалізуються в публічній сфері, а відшкодування шкоди настає в цивільному порядку.

Ключові слова: відшкодування шкоди, незаконні дії, компенсація.

Вступ. Однією із конституційних засад є відповідальність держави перед людиною (ст. 3 Конституції України [1]), яка ґрунтується на міжнародних стандартах захисту прав людини, яскравим прикладом якого є Декларація основних принципів